

Spoznaje

UDK 253
371.124:253

JOSIP BALOBAN

Duhovno-vjernički identitet vjeroučitelja

Uvodna napomena

Konfesionalni vjeronauk u školskom sustavu - i to nakon polstoljetne odsutnosti - postaje na ovim našim prostorima svojevrsnim povijesnim izazovom kako za društvo uopće tako i za Crkvu posebno. Izazov, koji pored dijaloga sa svijetom i sa svakim čovjekom, uključuje razna očekivanja i određene zahtjeve bilo sa strane institucija bilo sa strane pojedinca. Evanđeoska poruka i njezina sveobuhvatna stvarnost postaju integrirajućim čimbenikom ne samo odgojno-obrazovnog sustava, nego i cjelokupne društvene javnosti u kojoj Isusovo evanđelje odjednom ulazi u ravnopravnu ponudu s drugim neevanđeoskim "alternativnim načinima života". Svećenik, redovnica, a i vjernik laik ulaze poslije demokratskih promjena u nove mogućnosti naviještanja i svjedočenja Radosne vijesti pred kojima stoje sa stanovitom zabrinutošću i opravdanim nadanjima. Ne samo crkveni prostor nego i Kristova Crkva postaje dio javnosti. U ovom trenutku neizbježno je potrebna "edukacija i svećenika i vjernika da svoju prisutnost u javnosti učine evanđeoski autentičnom".¹

Upravo ta autentičnost nije nešto samo poželjno i pobožno, štoviše to je imperativ sadašnjeg i nadolazećeg crkveno-povijesnog trenutka. Taj imperativ ne proizlazi toliko iz želje crkvene strukture odnosno crkvenog vodstva kod nas koliko iz poticaja danih II. vatikanskim saborom, a još više iz naloga samog Utemeljitelja Crkve Isusa iz Nazareta.

Već na samom početku nove odgojno-obrazovne vjerničke prakse smijemo konstatirati isto što su 1987. godine napisali i njemački biskupi u svojoj poruci "Duhovnost vjeroučitelja", a koju su uputili svim vjeroučiteljicama i vjeroučiteljima u (nad)biskupijama Savezne Republike Njemačke: "Vjeronauk je školski predmet, ali ne kao svaki drugi predmet. Odatle i vjeroučitelj nije stručni učitelj u običnom smislu. Njegova je situacija označena time da on sebe vidi postavljenog naspram mnogostrukih i različitih zahtjeva, traženja i očekivanja. Ta proistječu iz njegovih različitih 'uloga': kao službenik države, kao opunomoćenik Crkve za predavanje vjeronauka, kao vjeroučitelj kod svojih različitih grupa za učenje, kao sugovornik za roditelje i đake, kao bračni partner, kao otac i majka."² U tom smislu egzistencija vjeroučitelja je ustvari medalja s dvije strane: na jednoj je vjeroučiteljeva stručna kompetencija, a na drugoj je duhovno-vjernička dimenzija, koja ujedno omogućuje i njegov duhovno-vjernički identitet. Duhovnost svakog vjeroučitelja (zaređenog, zavjetovanog, te nezavjetovanog i koji živi u braku) primarno je duhovnost svakog kršćanina, koji je "svjestan svojeg biti kršten i biti potvrđen, te iz te svijesti je spreman mladim ljudima saopćavati, objašnjavati i kao uzor živjeti što znači biti kršćanin u tom svijetu".³ Iz tog proizlazi da je svaki vjeroučitelj istodobno navjestitelj i kateheta, dakle onaj koji ne samo da naviješta Radosnu vijest, nego koji tumači, obrazlaže i poučava odnosno odgaja u vjeri. Ali ne hladno, distancirano ili čak nezainteresirano, već štoviše svojom čitavom osobom, budući da je on ujedno i simbol naviještanog, te simbol Crkve i kršćanstva i to u njihovoj autentičnosti. Pitanje njegove duhovnosti i njegove crkvenosti neodvojivo je od njegove cjelokupne egzistencije iz koje izrasta i njegov duhovno-vjernički identitet. Stoga je opravdano manje u smislu postulata, a više u vidu praktično-teološke konstatacije reći: Svim svojim bićem vjeroučitelj živi iz svoga predmeta i za svoj predmet.

Veoma složena životna i društvena situacija u kojoj živi i djeluje vjeroučitelj

Na početku uvođenja konfesionalnog vjeronauka u školski sustav učinili bismo veliku pogrešku ukoliko bismo mislili da će školski vjeronauk

- 1 ŠAGI, B.-Z., *Crkva i sredstva priopćavanja*, u: "KANA" 22(1991), br. 6, 4-7, ovdje 5.
- 2 Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (Hrsg.), *Die deutschen Bischöfe, Zur Spiritualität des Religionslehrers. Handreichung der Kommission für Erziehung und Schule der Deutschen Bischofskonferenz*, Bonn 1987, 7.
- 3 *Die deutschen Bischöfe* (1987), 5.

- 4 O vjerskom indiferentizmu vidi članke sa simpozija pod naslovom "Vjerski indiferentizam", održanog u Zagrebu od 6. do 7. prosinca 1985. godine, u: *Obnovljeni život* 41(1986), br. 3-4.
- 5 O problematici nevjere kod nas vidi članak: BAJSIĆ, V., Nevjera kao masovna pojava, u: *Jukić* 9(1979)95-110; zatim vidi: FUČEK, I., Kršćanstvo bez vjere, Zagreb 1970.
- 6 FEIFEL, E., Beruf und Berufung des Laien als Religionslehrer heute. Lehrer des Glaubens in der Traditions- und Glaubenskrise des Glaubens. Festvortrag anlässlich der zwanzigjährigen Religionslehrerbildung und des fünfzehnjährigen Bestehens der Religionspädagogischen Akademie der Diözese Innsbruck in Schwaz am 27. Mai 1988, herausgegeben von der Religionspädagogischen Akademie der Diözese Innsbruck in Schwaz/Tirol 1988.

biti samo po sebi razumljiva i lako događana stvarnost kako za vjeroučenike tako i za njihove vjeroučitelje. Naprotiv, biti će to zahtjevno, kadkada sa razočaranjem povezano i uvijek korekcije potrebno iskustvo Crkve u cjelini, a pojedinca osobito. K tomu već na samom početku nužno je uočiti i uvažiti da je na ovim našim prostorima, naročito u poslijeratnom periodu, povijesni razvoj društva u najširem smislu išao u dva smjera. Na jednoj strani razvijao se ateizam, čak i antiteizam, koji je ostavio duboke tragove u svijesti ne baš zanemarivog dijela pučanstva. Paralelno s tim razvijao se - dakako pod velikim utjecajem sa Zapada - religiozni indiferentizam, koji je dublji i po svojim posljedicama dalekosežniji nego što se to mi usuđujemo misliti i priznati. Taj religiozni indiferentizam često graniči sa indiferentizmom prema različitim životnim vrijednostima uopće. Na drugoj strani - i to iz ideološko-političkih, ali i društveno-povijesnih razloga - razvijao se kod nas tip tradicionalnog i nacionalnog kršćanstva, koji u svojoj zadnjoj uzročnosti jedva da je imao vjeru kao primarnu motivaciju i to vjeru kao stav života i temelj čovjekove egzistencije. To znači da mi ulazimo s konfesionalnim vjeronaukom u školu u povijesnom trenutku u kojem je kod jednog dijela stanovništva uistinu prisutna autentična evanđeoska vjera, ali u kojem je nazočan i izrazito tradicionalno-nacionalni tip kršćanstva, koji više na vjeru podsjeća, nego što ju stvarno na mlađe generacije prenosi. I naposljetku živimo u povijesnom trenutku u kojem indiferentizam⁴ i nevjera⁵ prijete masovnim razmjerima.

Iz takvog i u takvom ambijentu rađa i razvija se i suvremeni vjeroučitelj u školi. I to vjeroučitelj odnosno učitelj vjere koji posreduje "između predaje vjere, životnih iskustava učenika i očekivanja u Crkvi i u društvu".⁶ On ne samo da je u trajnoj napasti da dovoljno ne uočava životnu i društvenu situaciju, nego u pojedinim trenucima i slučajevima on može postati žrtvom te složene životne i društvene situacije u kojoj živi i radi bez obzira što u svojoj prvotnoj nakani želi biti evanđeoski autentični navjestitelj. Vjeroučitelj nije i ne može biti dijete prošlog ili čak budućeg vremena. On izrasta iz modela crkvenosti koji su u ovom povijesnom razdoblju prevladavajući. On izrasta iz trenutno postojeće svećeničke ili redovničke crkvenosti i duhovnosti. Isto tako izrasta iz povijesno prakticirajuće crkvenosti i duhovnosti vjernika laika. Vjeroučitelj kao dijete svoga vremena suočava se s poteškoćama, nevoljama i granicama vjere s kojima se susreće svaki kršćanin. Njemu je potrebna ljudska i duhovno-vjernička podrška jednako kao i svakom profesionalnom navjestitelju u Crkvi.

Vjeroučitelj ne može ostati imun naspram cjelokupne duhovne atmosfere vremena u kojem živi, budući da upravo ta "duhovna atmosfera" značajno utječe na njegovu okolinu, ali i na njega samog, čak i onda kada joj se svjesno suprostavlja. Sekularizacija napose, ali ne puno manje industrijalizacija i urbanizacija postavili su u pitanje agrikulturni i izrazito tradicionalni tip kršćanstva, koji se ne snalazi u novim urbanim, a napose ne u sekularističkim okolnostima. Privatizacija i individualizacija religioznoga i crkvenoga utječu i na profesionalne katehete i nesvjesno ugrožavaju komunitarnu i eklezijalnu dimenziju njihove vjere odnosno crkvenosti. Sve mu ovome pripomaže i gubljenje transcendencije, a s druge strane i širenje agnosticizma. Dok se unutar prvog čovjek odviše okreće prema izrazito humanističkom gledanju na svijet i život, a unutar drugog idealističko filozofskom promatranju i tumačenju zbilje čovjeka i svijeta, dotle autentična evanđeoska poruka ostaje neizdiferenciranom, te neradikalno prezentiranom i neradikalno življenom. Gubljenje osjećaja i smisla za transcendentno pogoduje razvijanju drugačijeg vrijednosnog sustava, koji nije identičan s evanđeoskim vrijednostima. I konačno nerijetko vodi u indiferentizam.

Svaki vjeroučitelj, a posebno onaj koji živi unutar svoje obitelji suočavati će se svakodnevno s temeljnom napetosti između realnog i idealnog biti kršćanin. Htio on to ili ne, od njega će se očekivati određena uzornost, koja zahtijeva zrelost, odgovornost, opuštenost i strpljenje. Kod oženjenog odnosno udatog vjeroučitelja očekivati će se da on uvjerljivo djeluje i unutar vlastite obitelji, koja će opet povratno djelovati na njega samog i konačno na njegovu cjelokupnu reputaciju. On će morati pronaći pravu mjeru u svojim profesionalnim i obiteljskim datostima, osobito ako bude, a što je za očekivati, jednim dijelom uključen i u župnu katehizaciju.

Za pretpostaviti je da će se vjeroučitelj u školi nerijetko naći u izoliranoj i izolirajućoj poziciji. Neki će u njemu gledati i susretati produženu ruku Crkve u školi⁷, a što može imati za posljedicu mnogostrukost zahtjeva, čak i averzija od strane kolega, roditelja i učenika. Doživljavati će da ga u istom danu susreću s proturječnim očekivanjima i zahtjevima, kojima neće biti moguće uvijek jednako udovoljiti. Za mnoge će biti stručnjak u pitanjima vjere i religije kako na teorijskoj tako i na praktičnoj ravni. S tim u vezi postavlja se pitanje: smije li stručnjak te vrste biti deficitaran u informacijama i znanju i imati slabe točke ili čak rupe u svojim argumentima kada govori o vjeri i kada govori u ime Crkve; ili koja crkvena praksa se smije ili mora od njega očekivati? Nerijetko će mu se pripisati odgovornost i za ono za što su po svojoj prirodi i po svom poslanju odgovorni drugi subjekti katehizacije, primjerice roditelji i župna zajednica, koji ne smiju svoj dio odgojiteljske odgovornosti prenijeti na vjeroučitelja.

Jednom riječju, nadolazeći vjeroučitelj ne izrasta niti se oblikuje unutar idealne župne zajednice, jer takva ne postoji; još manje dolazi iz homogenog i jedino kršćanskim vrijednostima nadahnutog i nošenog društvenog ambijenta. Već prije nego se odlučuje za svoj poziv, te tijekom svojeg školovanja i kasnije tijekom svoga profesionalnog djelovanja vjeroučitelj neće moći biti izvan veoma složene, a ponegdje i proturječne životne društvene situacije u kojoj egzistira i radi. Posebno vjeroučitelji laici morati će se suočiti sa zadaćama i teškoćama na trostrukoj razini: na razini obitelji, u kojoj žive; na razini škole u kojoj profesionalno djeluju i na razini župne zajednice u kojoj su aktivno prisutni.

Moralno-etički identitet učitelja općenito

Učitelj je za učenika relevantan ne samo po svojim sadržajima koje posreduje tijekom svoga predmeta, nego on je istodobno od izuzetnog značenja za učenika po svojoj cjelokupnoj osobnosti kojom se pojavljuje i kojom djeluje kako unutar tako i izvan školskih prostorija. Njegova istodobna uloga i zadaća je posredovanje i predavanje određenog školskog znanja, ali isto tako i određeno življenje odgojitelja na obje strane školskog praga. Učitelj je uz obitelj odnosno uz roditelje, te uz sredstva javnog priopćavanja neosporni odgojni čimbenik mladog čovjeka. U službi je razvoja pozitivnog ili pak negativnog identiteta tog istog mladog čovjeka. Ako je danas od posebne važnosti susretljivost odnosno pažljivost kojom se učitelj obraća učeniku, te ako je od osobitog značaja učiteljeva stručna i osobna kompetentnost, a kod vjeroučitelja i njegova duhovnost⁸, onda nije svejedno s kojim identitetom živi i djeluje svaki učitelj odnosno odgojitelj. Jer on nije stroj koji omogućuje i posreduje određenu komunikaciju i informaciju, već on je prvenstveno osoba, koja svojom cjelokupnom osobnošću djeluje na učenike.

Do svog moralno-etičkog identiteta učitelj ne dolazi tek tijekom svoga studija ili tek tijekom svoje učiteljske prakse. Temelji toga identiteta položeni su davno prije. Kao kod svake druge osobe tako i kod učitelja životni ciklus je od presudne važnosti. Prema Eriku Eriksonu⁹, čiju teoriju uz kritičku primjenu uvažavaju religiozni pedagozi i katolički teolozi,¹⁰ svaki čovjek

7 FEIFEL (1988) 6. Vjeroučitelj po svome crkvenom mandatu ima ustvari zadaću "da vjerodostojno predaje vjeronauk u skladu s učenjem i načelima katoličke Crkve", a što nerijetko dovodi do napetosti i proturječnosti. Feifel (1988) 6.

8 Više o tome vidi Feifel (1988), 9-12. Pod susretljivošću kojom se vjeroučitelj obraća učeniku misli se kritička solidarnost s učenicima u ljudskosti i stvarnosti. Stručna i osobna kompetencija idu nerazdvojno zajedno. Stručna kompetencija obuhvaća solidno teološko znanje i didaktičku osposobljenost da bi vjeroučitelj mogao vjeroučenicima posredovati to teološko znanje i vjerničko iskustvo. Pod duhovnošću se misli omogućavanje vjeroučenicima da postanu kršćanima ne samo po onome što vjeroučitelj govori, nego po onome što on jest u svojoj vjerničkoj osobi. Vidi Feifel (1988), 10-12.

9 Erikson, H. Erik, Identität und Lebenszyklus, Suhrkamp taschenbuch wissenschaft 16, Frankfurt am Main (1977) 4.

10 Vidi primjerice Häring, Bernhard, Frei in Christus, Moralthologie für Praxis des christlichen Lebens, Sonderausgabe, Freiburg im Breisgau 1989, Band I, 175-185.

- 11 Häring (1989), 179.
12 Isto, 181.
13 Erikson, H. Erik, *Insight and Responsibility*, New York 1964, 125. Citirano prema Häring (1989), 182.

tijekom svoga života prođe 8 stupnjeva svoga životnoga ciklusa. Unutar tog ciklusa događa se odnosno postiže se bilo pozitivni bilo negativni čovjekov identitet. Čovjek dostiže ili najviši stupanj moralno-etičkog identiteta ili se gubi na međustupnjevima ili čak završava u neetičkim i nemoralnim postupcima. Svaki čovjek počinje s prvom fazom temeljnog povjerenja i nepovjerenja. Ukoliko je osoba imala sreću primiti i razviti temeljno povjerenje posredstvom roditelja i ostalih članova obitelji, onda ta ista osoba može na tom temeljnom povjerenju graditi svoju životnu zgradu. Istodobno to temeljno povjerenje ne isključuje, štoviše zahtijeva i sposobnost opravdanog nepovjerenja, koje je potrebno za kasnije razlikovanje između dobrog i lošeg.

U drugoj fazi dijete uči i doživljava odlučnost za vlastitom odlukom usprkos neizbježnog iskustva srama i nesigurnosti. Stoga odgojitelji čine veliku pogrešku "ako pokušavaju slomiti volju djeteta, namjesto mu pomoći životno razumjeti te suprotnosti".¹¹ Poslije te faze "autonomije ili stidljive nesigurnosti" dolazi treća faza i to faza inicijative i svijesti o krivnji. To je ujedno doba igre u kojoj dijete pokazuje prve stvaralačke energije i radost vlastite inicijative. U toj fazi pojavljuju se i prvi počeci savjesti. Dijete se više ne boji toga da će biti otkrivene njegove pogreške, nego ono postupno otkriva "unutarnji glas", koji njegovo činjenje odobrava ili mu ne odobrava. Za to razdoblje je važno da u prvom planu ne stoje prijekor i svijest krivnje, nego radosno otkriće vlastite uloge i vlastitih osobnih sposobnosti. Slijedi faza valjanosti ili kompleksa manje vrijednosti. To je školsko doba, u kojem dijete stječe iskustvo valjanosti i nadležnosti. Za dijete je od osobite važnosti da ono zna da je voljeno i tada kada ponekad ne uspijeva u školi i kada zakaže kod drugih zadaća, koje mu se postavljaju. Od ne manje važnosti je i to da se i učitelj odnosi prema učeniku kao voljenoj osobi u svako vrijeme i u svim uvjetima. Istodobno je nužno da dijete-učenik nauči da on svoj vlastiti identitet ne može postići ako na sebe ne preuzme zadaće za zajedničko dobro ili ako se za njih ne priprema. Zadaća odgojitelja pri tome je da mladoj osobi pomogne vidjeti i socijalnu dimenziju života i ostale životne zadaće.

U petoj fazi mlada osoba stupa u razdoblje identiteta ili pak nesređenog (difuznog) identiteta. Do identiteta se dolazi sa stvaralačkom krizom, koju na poseban način određuje pubertet. Odrasli doživljava svoju nezamjenjivu jedinstvenost, ustvari, postupno doživljava svoj identitet pošto se razračunava sa djelomičnim identifikacijama, koje je nesvjesno preuzeo u svojem djetinjstvu. U tom razdoblju u mladoj osobi se razvija i kritički smisao prema sebi i prema drugima oko sebe. Ukoliko se dogodio i stekao identitet u pozitivnom smislu, tada pojedinac prenosi težište s brige za vlastiti razvoj i vlastito isticanje u pravcu bližnjega i u pravcu sudjelovanja u zajedničkim ciljevima.

U Eriksonovu shvaćanju identitet se ne može shvatiti bez temeljne odluke za vjernošću. Osoba, koja se nije odlučila "zauzeti se za dostojnu stvar, koja nije sposobna ući u pravu vezu vjernosti, a da ne prestane biti ono što jest, nije još dospjela do srži identiteta".¹² Sloboda postignuta i zaživljena u identitetu je sloboda za vjernost. A ta vjernost je "sposobnost održati slobodno učinjene veze, usprkos neizbježnih proturječnosti drugih sistema vrijednosti".¹³ Prema shvaćanju Eriksona mladi čovjek ne može doći do sredenog identiteta, ako ne kaže jasno "da" slici svijeta i idealima, koji su dovoljno uvjerljivi dati smisao individualnom i kolektivnom identitetu. No, tu se događa da osobe izuzetnih sposobnosti trebaju ponekad i duže vrijeme za rješavanje svoje krize identiteta, zapravo trebaju određeni moratorij. Iako pojedinac ima dojam da se čvrsto za nešto odlučio, ipak tek kasnije spozna da je ono što je on uzeo tako ozbiljno bilo samo prijelazna faza.

Svaki mladi čovjek je u napasti da u sebi oblikuje i negativni identitet, koji je "suma svih onih identifikacija i krhotina identiteta, koje dotični nije doživio kao one za kojima je vrijedno težiti i koje je doživio kao nepomirljive sa sobom, ali tako da je on sam ipak morao u njih uroniti".¹⁴ Takav identitet nastaje kao posljedica odgoja u kojem su prevladane zapovijedi autoriteta koji je sve grnječio, a koje su se doživljavale kao proturječne u odnosu na razvoj vlastite osobnosti. Takva osoba u svom protesnom stavu tvrdi: "Takav ne želim postati."

Za svakog učitelja, koji želi biti dobar učitelj i ujedno uspješni odgojitelj, nužnom pretpostavkom njegova uspješna djelovanja postaje njegov sređeni odnosno pozitivni identitet. I to iz dva razloga. Prvo, da bi učitelj sam mogao suvereno moralno-etički nastupati kako u javnom tako i u privatnom životu. I drugo, da bi mogao doprinosti razvoju sređenog identiteta kod svih onih mladih osoba, koje su mu povjerene. Isto tako to znači da su preostala tri stupnja njegova životnog ciklusa upravo razdoblje u kojem se sam učitelj ostvaruje u svoj punini čovještva i odgajatelja i u kojem stabilnošću i uzornošću svoga životnog stava doprinosi razvoju sređenog identiteta kod mladih osoba. Stoga je za učitelja 6. faza njegova životnog ciklusa od osobitog značaja. To je stupanj ophođenja s drugima u povjerenju ili je to razdoblje povlačenja u osamljenost. Odrasla osoba, koja nije postigla svoj sređeni identitet u biti je nesigurna osoba, koja se uvijek boji za sebe. Takva osoba nije sposobna za vjeran odnos u prijateljstvu, u braku i u komunikaciji uopće. Ukoliko je postigla pozitivan identitet, tada ta osoba je spremna i sposobna prakticirati vjeran i istinoljubiv odnos s drugima. Svoje ostvarenje vidi upravo u tom što sebe nadilazi, što je otvorena za Ti i za druge. Takav stupanj izbalansiranosti omogućuje čovjeku "da ulazi u obveze vjernosti nasuprot zajednica ili da ostvaruje vezu u partnerstvu i da razvija svoju ćudorednu snagu i da drži zadanu riječ".¹⁵

Za učitelja svakako je najprivlačniji 7. stupanj životnog ciklusa, a to je doba stvaralačkog bitka ili pak stagnacije. U tom razdoblju očekuje se unutarnja zrelost osobe, koju krase topla i solidarna ljudskost. Osobe, koje su pronašle sebe, zavoljele i prihvatile sebe i koje su sposobne prakticirati toplu ljudskost prema ljudima s kojima žive i rade, ustvari su mnogostruko stvaralačke. Jedna od stvaralačkih dimenzija ostvaruje se i u odgovornom roditeljstvu, koje je prije svega poziv, a ne dužnost odnosno obveza. Ali pored tog odgovornog roditeljstva Erikson misli i na sve oblike spremnosti preuzeti na sebe odgovornost. Misli na sposobnost pronalaziti stvaralačka rješenja za probleme i sposobnost obogaćivati život sadašnjim i nadolazećim generacijama. Stvaralačka sloboda i vjernost, otvorenost i sposobnost odgovornosti, ovise dakako o tome kako su rješene normativne krize prijašnjih životnih ciklusa. Svaki učitelj već po svojoj profesiji nalazi se najduže u ostvaranju 7. faze životnog ciklusa. Njegova intenzivna komunikacija i suživot s mladim osobama traje nekoliko desetljeća, čak duže nego kod roditelja.

Poslije te faze dolazi posljednja 8. faza životnog ciklusa, koja obuhvaća cijelo životno razdoblje uključujući i starost, ukoliko su se optimalno ostvarile prethodne faze ili se konačno otkriva promašaj života. To je doba ispunjenog bitka ili pak očajavanja. Taj ispunjeni bitak je ujedno integralnost čitavoga života. Osoba, koja se približava svojoj starosti, pribavila si je stvari i zbrinula najbliže, položila životne ispite i ostala sebi vjerna u uspjesima i neuspjesima. U njoj sazrijevaju plodovi svih 7 prethodnih životnih ciklusa. Ona može integrirati sve strasti, sve bogastvo duše, vjernost velikim uzorima prošlosti, zatim sposobnost preuzeti vodeću ulogu kao i sposobnost odreći se te uloge u pravi čas. To je jednom riječju život odgovornosti u stvaralačkoj slobodi i vjernosti. Ta istinitost je izvorom hrabrosti da čovjek može gledati u oči smrti, koju doživljava kao ispunje-

- 14 Erikson, H. Erik, *Autobiographical Notes*, in: G. Holton (Hrsg.), *The Twentieth Century Sciences*, New York 1970, 6. Citirano prema Häring (1989), 182.
- 15 Erikson, H. Erik, *Childhood and Society*, New York (1963) 263. Citirano prema Häring (1989), 183.

nje. Na drugoj strani događa se da su neke osobe promašile svoj životni cilj, da gledaju gorke plodove svojih neuspjeha u prethodnim životnim ciklusima, te da svoj život doživljavaju kao život bez smisla, koji u sebi nosi očajavanje. Posljedica toga je paničan strah pred smrću, nezadovoljstvo i jadikovanje nad svačim i svima.

Učitelj je trajno u dvostrukoj ulozi naspram svojih učenika. On njima posreduje s jedne strane znanje i uvodi ih u znanstvene vještine, a s druge strane on je i njihov odgojitelj, koji ih uvodi u ljudskost, odgovornost, slobodu i vjernost zadanoj riječi. Učitelj je tako svojevrsni svjedok ljudskosti. U svakoj pedagogiji, a osobito u religioznoj pedagogiji u novije vrijeme sve više se stavlja naglasak na potrebu svjedočenja od strane učitelja i vjeroučitelja. U današnje vrijeme nije dostatno da se učitelj ponaša samo na osnovu etike korektnosti. U ovom razotuđenom i podosta dehumaniziranom svijetu potrebnije je težiti za etikom Zlatnog pravila. Prije nekoliko desetljeća na to je s pravom upozorio Erich Fromm, koji piše: "Etika korektnosti lako se brka s etikom Zlatnog pravila. Maksimalna: 'čini drugima ono što bi želio da oni čine tebi' može se interpretirati kao: 'budi korektan u svojoj razmjeni s drugima'. Ali, zapravo, ona je prvotno formulirana kao popularnija verzija biblijske maksime: 'ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe.' I zaista, židovsko-kršćanska norma bratske ljubavi potpuno je drugačija od etike korektnosti. Ona znači voljeti svoga bližnjega, to jest osjećati se odgovornim za njega, istovjetnim s njim, dok etika korektnosti znači ne osjećati se odgovornim, istovjetnim, već udaljenim i odvojenim, ona znači da treba poštivati prava bližnjega, ali ne i voljeti ga. Nije slučajno da je Zlatno pravilo najpopularnija vjerska maksima; budući da se ono može interpretirati u smislu etike korektnosti, ono je vjerska maksima, koju svatko razumije i voljan je da je prakticira. Ali prakticiranje ljubavi mora započeti uočavanjem razlike između korektnosti i ljubavi."¹⁶

Ako suvremeni učitelj uistinu želi pomagati razvoju identiteta svoga učenika, onda se on učeniku nudi kao osoba moralnoga integriteta odnosno kao osoba sređenog identiteta. I s druge strane taj isti učitelj pristupa vjeroučeniku i ophodi se s njim na osnovi etike Zlatnog pravila, tj. on nije samo korektan prema učeniku, već on ga voli u njegovoj jedinstvenosti, nedorečenosti i u njegovoj buntovnosti. Iz etike Zlatnog pravila proizlazi i učiteljeva susretljivost i pažljivost kojom se obraća učeniku. Pri tome se radi o uspostavljanju odnosa odgojitelj-odgajnik. Taj odnos je veoma važan za svakog učitelja, a od izuzetnog značenja je za vjeroučitelja. Pod susretljivošću se misli i kritička solidarnost s učenicima i učenicima u ljudskosti i u drugim stvarnim problemima.

Susretljivost i pažljivost nisu dostatne ukoliko nisu praćene s odgovarajućom stručnom i osobnom kompetentnošću. Pod stručnom kompetentnošću učitelja ne misli se jedino njegovo suvereno znanje koje isto tako suvereno prenosi svojim učenicima, već se misli i sposobnost motivacije, kojom zna zainteresirati i pokrenuti i učenike. Osobnu kompetenciju posjeduje onaj učitelj, koji kod učenika umije rješavati korjene i uzroke slabog učenja, lošeg ponašanja, koji zna dati pozitivan poticaj ili čak nužni zaokret u pojedinim fazama životnog ciklusa učenika. Učitelj gleda pred sobom mladu osobu, koja se tek razvija i koja je kako primatelj znanja tako isto i čovjek u razvoju kome znanje predstavlja samo jednu dimenziju unutar njegova identiteta. Jednako kao roditelj ili još više nego roditelj učitelj se trudi da mladome čovjeku pomogne da taj teži prema valjanosti kao razvoju autonomije, a s druge strane da svoj identitet ne zamijeni s drugim rezultatima i zadaćama u životu.¹⁷ Pri tome dvojako je važno. Učenik mora steći uvjerenje da je kao osoba jednako cijenjen i voljen i u trenucima slabih školskih rezultata. Isto tako da uči da njegov vlastiti identitet ide u ispravnom pravcu, ako se on već u školskim klupa-

16 Fromm, Erich, Umijeće ljubavi, hrvatski prijevod, Zagreb 1986, 115-116.

17 Häring (1989), 180.

ma postupno sprema za određene zadaće u odnosu na zajedničko dobro. Svaka životna zadaća učenika kao konačno i njegov život nema samo individualnu i privatnu dimenziju, nego i socijalnu dimenziju. Odgajatelj pomaže učeniku da to shvati i da u tom smjeru kompletira svoj vlastiti identitet.

Upravo u petoj fazi životnog ciklusa u kojoj se postupno izoštrava identitet mlade osobe učitelj je svjestan da ta faza zahtijeva kritički smisao i razvoj kreposti kritike. Stoga on pomaže da se u učeniku razvija zdrava kritika kako prema vlastitom biću tako i prema drugima i prema ustanovama i trenutnim pojavama. Kroz kritiku učenik protestira protiv nečega i nekoga, ali on se isto tako nameće kao sugovornik, koji očekuje da se njegovo mišljenje čuje i po mogućnosti uvaži. Ukoliko se u toj fazi ne razvije kritički smisao u osobi, postoji opasnost da ta osoba tijekom čitavog života trpi od pomanjkanja samostalnog rasuđivanja ili pak ta osoba bude zahvaćena strašću kritike koja sve razra.

Zaključno možemo reći da je učiteljeva primarna nakana činiti sve u svom nastavno-odgojnom postupku kako bi pored ostalih odgojnih čimbenika omogućavao i pospješivao stvaranje sredenog identiteta kod svakog pojedinog učenika. Isto tako njegova je zadaća - koliko je to u njegovoj nadležnosti i njemu moguće - da ispravlja negativni razvoj identiteta kod pojedinih učenika. Učitelj zatim omogućuje i pospješuje kod učenika ophođenje s povjerenjem i još više potencira unutarnju zrelost učenika tako da se ovaj može razvijati u stvaralačko biće, koje svoje životne zadaće prihvaća u slobodi, odgovorno i vjerno.

Korijeni duhovno-vjerničkog identiteta vjeroučitelja

Za razliku od zapadnoeuropskih zemalja Crkva u Hrvatskoj je u određenoj prednosti u odnosu na vjeroučitelje u školi. Dok su Crkve Zapada trenutno velikim dijelom u potrazi za izgubljenim duhovno-vjerničkim identitetom vjeroučitelja, dotle smo mi u Hrvatskoj na početku stvaranja i određivanja identiteta vjeroučitelja u školi. Stoga su početne godine u kojima se stvara taj identitet od izuzetne važnosti. U prvim godinama, a to će biti i u nadolazećim desetljećima, važnije je kvalitativno, a ne kvantitativno popunjavanje mjesta vjeroučitelja u školi. Crkvena politika na ovom području mora biti mudra i postupna, budući da udara temelje nove prisutnosti i djelatnosti Crkve u odgojno-obrazovnom sustavu. Službena Crkva ima pravo očekivati od vjeroučitelja da ovaj na vani pokazuje skladan identitet osobe i pedagoga i da istodobno iz unutarnje skladnosti svoga bića uistinu djeluje iz svog duhovno-vjerničkog identiteta.

Mjerodavnost Isusa kao apsolutnog Učitelja

Kod govorenja o duhovno-vjerničkom identitetu današnjeg vjeroučitelja nužno je polaziti od dviju neoborivih činjenica. Iz evanđeoske perspektive za kršćane Isus ostaje apsolutni Učitelj u svim povijesnim etapama. S druge strane tko želi razumijeti, a isto tako i svim bićem prihvatiti mjerodavnost Isusa mora uočiti, a zatim se identificirati sa svim koordinatama kako Isusova životnog stava uopće tako i sa svim osnovnim značajkama njegove duhovnosti. Izuzetno važno je istaći sljedeće: Isus "ne samo da izvrsno propovijeda povijesti i usporedbe, zorne i životnu blize primjere, ne nadovezuje se samo kao svaki dobar učitelj na razumljive i poznate tradicije. On je puno više u svojoj osobi, u svojem činjenju konzekventni primjer i konkretno izvršenje onoga što on uči. Riječ i djelo tvore nerazdvojno jedinstvo.¹⁸ Ta činjenica nameće se i nama u ovom povijesnom izazovu kao "conditio sine qua non", jer radikalni početak omogućuje i olakšava radikalni nastavak u hodu Učiteljevim putem. Sve teškoće, s kojima će se susretati naši vjeroučitelji u svojoj odgojno-obrazovnoj praksi,

moći će se pozitivno prevladavati “ako se religiozni sadržaji i vrijednosti evanđelja otkrivaju i čine očiglednima po vlastitoj egzistenciji”.¹⁹ Najvažnije je da se vjeroučiteljev život i rad pretvara u “poruku evanđelja”.

Te konzekvence je moguće izvući iz Isusove mjerodavnosti, ako se uoče i slijede osnovne značajke njegove duhovnosti. Premda zna što hoće, iako mu je poznato njegovo temeljno poslanje, Isus je ipak Učitelj koji pita i “uči” i to na najrazličitije načine. Uvijek pita Oca i uči od Oca usklađujući svoj naum s Očevom voljom. Isusova otvorenost Ocu, ustvari je, čvrsto stajanje nogama na zemlji, ali uprta pogleda u nebo. Druga osnovna značajka Isusove duhovnosti očituje se napose u tome da Isus govori s drugim ljudima i dopušta, štoviše, u pojedinim trenucima traži da ljudi govore. Njemu nije prvenstveno stalo do toga da što prije i pod svaku cijenu izloži Očev naum, “a zatim da ide dalje. On polazi od svake osobe kao svoga sugovornika, neovisno o njegovoj životnoj dobi i ne obazirući se na njegov društveni status ili funkciju u društvu, a što u ono vrijeme nije bilo samo po sebi razumljivo. Prema svjedočanstvu evanđelja takav način Isusova ponašanja prouzročio je tolike neprilike njemu samome. Nije mu stalo do toga da daje odgovore u obliku recepta, nego pledira za zajedničkim traženjem odgovora. To najbolje pokazuju njegovi susreti opisani u evanđeljima, primjerice susret sa Zakejom (Lk 19,1-10), susret sa ženom preljubicom (Iv 8,1-8) i susret s Nikodemom (Iv 3,1-21). Treća osnovna značajka očituje se u tome da je Isus Učitelj koji pokazuje put svojim učenicima. Iako daje oslonac onome tko sumnja, lutajućem orijentaciju, a onome koji pati snagu, ipak njegovi zahtjevi su konzekventni i bezkompromisni. Bez obzira na eventualno negodovanje vlastitih učenika i neovisno o negativnoj reakciji svojih protivnika Isus čitavim svojim bićem pokazuje put prema Bogu. Tako su često njegove riječi samo popratni znakovi svega onoga za što se on zalaže čitavim bićem. Stoga današnji vjeroučitelj, koji želi ići za apsolutnim Učiteljem, mora znati i sam pronalaziti i posredovati konkretne putokaze iz vjere da bi njima prevladavao današnju diskrepanciju postojećih sistema vrijednosti i ujedno sve teškoće, koje su s time povezane.”²⁰

Budući da je Isus bio pomazan i ispunjen Duhom Božjim, molitva je činila daljnu osnovnu značajku njegove duhovnosti i njegovog učiteljskog bića. Prakticirao je molitvu odnosno razgovor s Ocem u “četiri oka”. Po molitvi je tražio orijentaciju, povjerenje i hrabrost za svoje životno djelovanje. Isusova molitva nošena je dijaloškom, ekumenskom i humanom dimenzijom. U njegovo i Očevo kraljevstvo pozvani su svi ljudi neovisno o podrijetlu, rasi i položaju u društvu.

Vjeroučitelj se orijentira prema isusovskoj duhovnosti

Duhovno-vjernički identitet vjeroučitelja u školi nošen je trim temeljnim značajkama: On je život vjere iz Duha i po Duhu; za njega je mjerodavni Isus Krist i taj identitet se događa i ostvaruje u svakoj individualnoj povijesti i na vlastitom mjestu. Osebnost identiteta vjeroučitelja u školi može se definirati ovako: na općeljudskoj i stručnoj razini vjeroučitelj ne smije zaostajati iza ostalih nastavnika, a na duhovno-vjerničkoj razini mora imati određenu kvalitetu više u odnosu na njih. Postizavanje i trajno zadržavanje te kvalitete najuže je povezano s vjeroučiteljevom orijentacijom prema isusovskoj duhovnosti i s njegovim intenzivnim odnosom s Kristovom Crkvom. Premda postoji samo jedna temeljna isusovska duhovnost, ipak ona poprima različite oblike u različitim konkretnim oblicima života pojedinog čovjeka. Stoga je opravdano govoriti o duhovnosti vjeroučitelja laika, vjeroučitelja-svećenika i vjeroučiteljica-redovnica. U ovom izlaganju govori se o temeljnoj i zajedničkoj upućenosti svakog

vjeroučitelja na Isusovu duhovnost. Prema isusovskoj duhovnosti oblikuje se i po potrebi prema njoj se i korigira svaki duhovno-vjernički identitet. Kao apsolutni Učitelj Isus je nadahnuće, ali istodobno i mjerodavni kriterij vjeroučiteljevog mišljenja i djelovanja. To ujedno znači da vjeroučitelj svoj život i svoje djelovanje uvijek gleda u evanđeoskoj perspektivi u kojoj su život s križem i život iz uskrsnuća dvije osnovne koordinate njegove kršćanske egzistencije. K ovome pridolaze i sljedeći čimbenici: zahvalnost za primanu i pružanu pomoć odnosno služenje; imati vremena, osobito za druge, ali za svoje i za sebe, posebno kod osoba koje imaju svoju vlastitu obitelj; moći donositi određene plodove, ali i htjeti prihvatiti neke neuspjeh; suživjeti se sa osobnim mogućnostima i prihvatiti vlastite granice, biti budan i senzibilan za nevolje braće i sestara pokraj sebe i ižaravati i prakticirati isusovsku solidarnost i ljudskost s drugima. Svi ti elementi konstitutivni su za Isusovu duhovnost i samim tim za njegove učenike.

Svaki kršćanin danas osjeća temeljnu napetost kršćanske egzistencije u odnosu na jedinstvo vjerničkog učenja i vjerničkog života (učenja vjere i života vjere). S tom napetošću u sebi kao i u svojim vjeroučenicima, a isto tako i s ponekad buntovnim odnosom između čovjekove autonomije i njegove vjerničke egzistencije susretati će se svakodnevno današnji vjeroučitelj. Upravo s tim u vezi nužno je reći:

Teza 1:

Vjeroučitelju je potrebna isusovska duhovnost radi njega samoga i radi njegovih vjeroučenika, tj. da njima može pomagati pozitivno rješavati napeti odnos između teorije vjere i prakse vjere (u obitelji, u župi i u društvu).

Kod Isusa iz Nazareta trajno je nerazdvojno prisutno dvoje. S jedne strane Isus je uvijek siguran u sebe i u sebi. Upravo iz te sigurnosti može uvijek i svagdje suvereno djelovati. Svoju sigurnost i suverenost u govoru i nastupanju iznova potvrđuje i ponovno akumulira molitvom odnosno konzultacijom s Ocem. S druge strane Isus uvijek ide za tim da svaku napetu situaciju bilo osobnu bilo zajedničku nastoji razriješiti odnosno dokraja riješiti. Suvremeni vjeroučitelj se nalazi i kontinuirano će se nalaziti u sličnim situacijama. Njegova obična ljudska i profesionalna svakodnevnica biti će prožeta trajnom napetošću kršćanske egzistencije osobito u pitanju jedinstva između učenja vjere i života vjere.²¹ Njegova duhovnost obuhvaća osobni odnos kršćanina prema sadržajima vjere. Taj pak odnos čini unutarnji osobni život i konkretnu praksu vjere i vjernički angažman. Upravo s tim osobnim odnosom prema vjeri vjeroučitelj živi i svoj vjernički odnos prema drugima.

Kod svojih vjeroučenika vjeroučitelj će osjećati i doživljavati upravo buntovni odnos između autonomije tih mladih bića i evanđeoske poruke, koja će im se nuditi i naviještati. Istodobno doživljavati će silnu napetost između već prihvaćenog, povjerenog i stvarno u svakodnevici djelomično ili uopće ne realizirajućeg. Sve to ga ne smije obeshrabriti ni u osobnom odnosu prema vjeri ni u vjerničkom odnosu prema drugima. Pored zadaće naviještanja vjeroučiteljevom zadaćom postaje i pomaganje pozitivno rješavati napeti odnos između teorije vjere i prakse vjere kako kod vjeroučenika tako i kod odraslih kršćana počevši od kolega nastavnika u školi. Jednom riječju, vjeroučitelj doprinosi sazrijevanju kako općeljudskog identiteta tako i vjerničkog identiteta vjeroučenika.

Iz dosada rečenog je očigledno da su uvijek u igri navjestitelj i oni kojima se naviješta. U tom odnosu izuzetno je važna osoba navjestitelja. Stoga i sljedeća:

Teza 2:

Vjeroučitelji posreduju puno više po onome što jesu, nego po onome što govore. Oni saopćavaju, objašnjavaju i kao uzori žive što znači biti kršćanin u tom svijetu.

Izrečena teza dobiva sve više važnosti u pojedinim Crkvama Zapadne Europe u kojima se ponovno traga za izgubljenim duhovno-vjerničkim identitetom vjeroučitelja, budući da je taj identitet u krizi prije svega na razini škole, a isto tako su u krizi vjeroučiteljski odnosi unutar njegove obitelji i župne zajednice. U tim Crkvama dogodilo se jednim dijelom da su vjeroučitelji u školi prenosili religiozno znanje i to po najsuvremenijoj metodici i didaktici, a daleko manje predavali vjeru i uvodili u iskustvo vjere posredstvom svoje osobe. Želeći optimalno usmjeriti vjeronauk u školi već na samom početku, službena Crkva hrvatskog govornog područja naročito pažnju posvećuje liku vjeroučitelja. Stoga se ne može zamisliti da vjeroučitelj u školi nije uvjereni praktični vjernik. Nominalna pripadnost Crkvi bez aktivnog vjerničkog angažmana u Crkvi i u društvu nije dostatan kriterij da netko predaje konfesionalni vjeronauk. Vjeroučitelj je svjedok i odgojitelj u vjeri, a ne osoba, koja na stručnoj razini govori o vjeri i o Crkvi, pri čemu najmanje govori iz vjere i u osobnoj vjeri. Kod vjeronauka ne radi se samo o znanju o religiji i vjeri, nego jednako o osobnom stavu i o procesu omogućavanja biti (postojati) kršćaninom. Kao svaki, ustvari, više nego bilo koji drugi učitelj "vjeroučitelj ne djeluje prvenstveno po onome što govori, nego najprije po onome što je sam".²² Radi se o ključnom pitanju, naime, o posredovanju između teorije i prakse. Vjeroučitelj "treba posredovati ne samo znanje, nego i pobožnost, vjeru i crkvenost. On treba mlade ljude upućivati i u reflektiranu vjeru; on pored sadržaja treba otvarati i životnu praksu vjere i to u situaciji u kojoj izčezava obiteljska i društvena rezonanca vjere".²³ Govoriti o Bogu može i ateista i indiferentista, a govoriti Bogu može samo vjernik ili čovjek koji postaje vjernikom. Najautentičnije svjedoči onaj koji svojim osobnim stavom i djelovanjem saopćava i objašnjava Radosnu vijest. Osoba uvijek ostaje najtransparentnijim simbolom naviještanog, budući da ona sadržaj i vjerničko iskustvo Prve Crkve i Crkve u povijesti upravo po sebi čini vidljivim, mogućim i vjerodostojnim u sadašnjem trenutku.

Vjeroučitelj kao stručnjak vjerničkog iskustva

Suvremeni vjeroučitelj je istodobno stručnjak u ljudskosti, u vjeri, ali i u vjerničkom iskustvu. Odatle i:

Teza 3:

Vjeroučitelj je stručnjak, koji pored znanja o vjeri i Crkvi posreduje i vjerničko iskustvo u koje uvodi svoje vjeroučenike i to kao učitelj, koji sam uči, koji pokazuje put drugima i koji moli.

Pored ostalog kršćanstvo i kršćanska vjera je i iskustvena datost. Iskustvo se stiče osobno i samostalno, ali u iskustvo bivamo uvođeni posredstvom drugih osoba. Vjeroučitelj je po biti svoga poslanja pozvan da mladim osobama - koliko je moguće - na razini škole posreduje kršćansko vjerničko iskustvo i da vjeroučenike uvodi u to iskustvo. To vjerničko iskustvo sastoji se od različitih dimenzija. Slavljenička i molitvena dimenzija samo su dvije pored ostalih. Prakticiranjem Isusovog stila ponašanja i djelovanja vjeroučitelj govori sa svojim vjeroučenicima, dopušta im da oni govore, da iznose i svoje proteste protiv pojave slike Crkve, pomaže svojim sugovornicima da u svjetlu evanđeoskih perspektiva traže odgovore na svoja temeljna životna pitanja. Više svojim činjenjem nego govorenjem čini transparentnim upravo tu iskustvenu stranu kršćanstva. Kod svega toga od izuzetne važnosti je i kvaliteta povjerenja.

²² Isto, 12.

²³ Die deutschen Bischöfe (1987)

Jer tko moli "može u povjerenju u Oca zadobiti povjerenje u sebe i u tom dvostrukom povjerenju zadobiti i povjerenje onih koji su mu povjereni".²⁴ Upravo povjerenje je temelj svakog odgoja i svih odgojnih odnosa, osobito na razini iskustva.

24 Isto, 25
25 Isto, 12.

Što se događa, ako vjeroučenici i roditelji, te ostali kršćani uopće ne zamjećuju tragove duhovno-vjerničkog identiteta na vjeroučitelju? U odnosu na to pitanje:

Teza 4:

Vjeroučitelj, koji svjesno ili nesvjesno prakticira nesklad odnosno rascjep između svoga osobnog vjerovanja i osobnog činjenja (neskladan duhovno-vjernički identitet), ostvaruje deficitarni vjeronauk i pomaže formiranju distanciranih kršćana.

Vjeroučitelj mora uvijek iznova stati pred izazove evanđelja i izazove svojih vjeroučenika. Obadvoje zahtijeva od vjeroučitelja elastičnost i dinamičnost u vjerničkoj komunikaciji, koja se događa po riječi i po djelu. Odgovori na te izazove biti će mu lakši i uvjerljiviji, ako se trudi - dakako pošteno koliko je to moguće - da živi i čini ono što na vjeronauku naviješta i zastupa. S obzirom na vjeronauk u školi s pravom se možemo pribojavati dviju opasnosti: i to opasnosti deficitarnog vjeronauka i opasnosti formiranja distanciranih kršćana. Te opasnosti neće biti samo moguća posljedica nove crkvene prakse, jer one su postojale i u dosadašnjoj župnoj katehizaciji. Ako nam veliki broj mladih kršćana nije urastao u aktivno župno zajedništvo, nije bio iskustveno uveden u vjernički osobni život i ako se veliki dio tih mladih osoba poslije sakramenta potvrde udaljavao od Crkve i od župne zajednice, onda je taj župni vjeronauk bio deficitaran i pomagao je, dakako pored nekih drugih čimbenika, formiranju distanciranih kršćana. Već na samome početku nove crkvene prakse želimo te opasnosti reducirati na minimum. Smanjivanju tih opasnosti doprinosti će i sami vjeroučitelji. Pri tome oni nisu jedini čimbenik, ali su jedan od najvažnijih čimbenika na putu da školski vjeronauk ne postane deficitaran i da ne pomaže razvoju distanciranih kršćana. U tom pogledu od izuzetne važnosti biti će njihov duhovno-vjernički identitet, o čijoj skladnosti će puno toga ovisiti u formiranju mladih kršćana, već na razini škole. Crkve na Zapadu došle su do uvjerenja da mladi ljudi povezuju vjerodostojnost kršćanske poruke sa vjerničkim držanjem svojih svjedoka, a to znači da učitelji posreduju svojim učenicima stav, životni stil i životnu kvalitetu.²⁵ Ako vjeroučitelj i nesvjesno bude prakticirao rascjep između osobnog vjerovanja i osobnog činjenja, on će posredovati deficitarni vjeronauk i biti će izravno suodgovoran za formiranje distanciranih kršćana. Od te opasnosti neće biti izuzet ni zaređeni ni zavjetovani ni oženjeni vjeroučitelj. Svi oni su pozvani da budu stručnjaci i "umjetnici" u vjerničkom iskustvu.

Crkvenost vjeroučitelja

Ni o jednom čimbeniku neće biti toliko sporenja kao o crkvenosti ili o vjeri vjeroučitelja u školi. To će biti neuralgična točka na kojoj će se puno toga prelamati.

Ne samo govor o crkvenosti nego življenje crkvenosti

Crkvenost je specifikum kršćana. Ona obuhvaća teoriju i praksu svakog kršćanina. Gledano sa crkvene strane kriterij crkvenosti jednak je kriteriju stručne osposobljenosti i općeljudskih kvaliteta. Osoba, koja se poziva samo i jedino na svoju nacionalnu i nominalnu pripadnost Crkvi i djelomičnu crkvenost ne ispunjava sve kriterije da predaje katolički vjeronauk u školi. Zašto i da li je ta tvrdnja opravdana? Prigovore nastale na temelju

26 Mjesni ordinarij podjeljuje mandat za poučavanje vjeronauka u školi. U Kan. 805 piše: "Mjesni ordinarij ima pravo imenovati ili potvrditi vjeroučitelje za svoju biskupiju, a isto tako ukloniti ih ili tražiti da se uklone, ako to traži razlog vjere ili čudoređa." Zakonik kanonskog prava, hrvatski prijevod, Zagreb 1988, kan. 805.

27 Feifel (1988), 16.

spomenutih pitanja opovrgavaju dva argumenta: s jedne strane "mandat"²⁶ i s druge strane osebnost identiteta vjeroučitelja u školi. Po svojem mandatu vjeroučitelj djeluje prvenstveno u ime Crkve i to suodgovorno i suradnički. Participira u poslanju Kristove Crkve, koja za ostvarenje svoga poslanja traži i ostvaruje određene kriterije crkvenosti pojedinca i zajednice. To ujedno znači da nisu dostatni zahtjevi koje postavlja škola. Nepoštivanjem kriterija crkvenosti postavlja se u pitanje i autentično i evanđeosko poslanje same Crkve. Po osebnosti svoga identiteta, posebno duhovno-vjerničkog identiteta, vjeroučitelj je dohvatljivi i opipljivi svjedok vjere i Crkve o kojoj govori svojim učenicima. On ne samo da govori o crkvenosti i vjeri, nego svojom osobom čini tu crkvenost vidljivom i privlačnom i svojom osobom pomaže da vjeroučenici postupno ulaze u dimenzije vjere i crkvenosti.

Vjeroučitelj u školi mora stoga ispunjavati svih pet dimenzija crkvenosti.

1. dimenziju prihvaćanja vjerskih istina (istina vjere);
2. ritualnu odnosno liturgijsko-molitvenu dimenziju;
3. moralno-etičku dimenziju;
4. dimenziju biti kršćanin u društvu;
5. dimenziju prihvaćanja crkvene organizacije.

Ako vjeroučitelj posve ispunjava svih pet dimenzija odnosno ako se on identificira sa svojom Crkvom unutar svih dimenzija, onda on potpuno živi svoju crkvenost i on je pored navjestitelja, koji govori o crkvenosti, istodobno svjedok i odgojitelj u vjeri kako unutar tako i izvan školskih prostora. Ukoliko pak vjeroučitelj zanemaruje odnosno djelomično ispunjava spomenute dimenzije crkvenosti živeći samo djelomično svoju vjeru, primjerice u smislu izbornog kršćanstva, tada je riječ o njegovoj "distanciranoj crkvenosti" i o njegovom deficitarnom vjeronauku, budući da po svome djelovanju i ponašanju pomaže razvijanju distanciranih kršćana. U takvoj koncepciji školskog vjeronauka crkvenost ili osobna vjera vjeroučitelja, koja se prakticira u obitelji, na razini župne zajednice i u društvu općenito, postaje "conditio sine qua non" za njihovu službu. Vjeroučitelj, koji ne prihvaća neke istine vjere, koji ne sudjeluje u kulturnom životu svoje ili druge župne zajednice i koji ignorira obdržavanje vjerskih normi, tj. živi po sekularističkom namjesto po evanđeoskom moralu, taj vjeroučitelj ne ispunjava kriterije za nastavnika konfesionalnog vjeronauka.

Ukorjenjenost vjeroučitelja u župnoj zajednici

Teza 5:

Vjeroučitelj, koji profesionalno djeluje u školi, a tijekom tjedna je aktivno prisutan i u župnom događanju, ostvaruje idealan tip suvremenog svjedoka vjere i suvremenog odgojitelja.

U Crkvama, koje već desetljećima prakticiraju vjeronauk u školi uočilo se da vjeronauk, koji je odijeljen od roditeljske kuće i od župne zajednice ne može uspjeti. Upravo ta dva čimbenika su pored škole od presudne važnosti u formiranju mladih kršćana. Stoga se mora govoriti o ukorjenjenosti vjeroučitelja u župnoj zajednici, makar u toj zajednici živi i okuplja se samo jedan dio vjeroučenika tog vjeroučitelja. U novije vrijeme upozorava se da je nužno između vjeroučitelja i zajednice postići "partnerski dogovor u pitanjima odgoja i posredovanja vjere, dogovor između roditelja, vjeroučitelja, svećenika i kateheta u zajednici".²⁷ Uključivanje vjeroučitelja u zajednicu je nužno iz više razloga. Ponajprije radi samog vjeronauka koji tendira prema događanju u župnoj zajednici. Zatim i stoga što je župna zajednica izrazito i optimalno mjesto učenja vjere. I naposljetku, u župnoj zajednici ne događa se samo odgoj i rast u vjeri djece i mladeži, već župna zajednica je mjesto učenja i rasta vjere odraslih.

Sve dosada rečeno o duhovno-vjerničkom identitetu vjeroučitelja traži svoju svojevrsnu provjeru i transparentnost u izvanškolskim prostorijama, naima, na razini župne zajednice. Na toj razini vjeroučitelj ne prestaje biti ono što jest u školi. Štoviše, njega se na župnoj razini još više doživljava kao člana Crkve, kao onog koji svjedoči, zajedno sa čitavim Božjim narodom slavi euharistiju i sudjeluje u molitvenim događanjima. Tu njegov govor o crkvenosti i o evanđeoskim vrijednostima zadobiva potvrdu preko njegove aktivno življene crkvenosti ili vjeroučenici i ostali članovi Crkve uočavaju njegov rascjep između onog što on u školi naviješta i što u životu čini. U župnoj zajednici, u kojoj se ujedno i angažira, doživljava pažnju i priznanje. Nalazi istodobno uporište i svoje vjere, ali i moguće korekcije za svoje vjerničke i životne perspektive. Tek aktivnim življenjem u župnoj zajednici njegova vjernička i profesionalna opcija postaju potpunom. Ta ukorijenjenost i komunikacija sa sveukupnom živom Crkvom u župi ohrabruje ga za sve izazove na razini škole.

Namjesto zaključka

Na kraju možemo konstatirati da je etapa planirane i vješto provedene "višedesetljetne getoizacije" Crkve u našem društvu iza nas. Ipak pred nama su još uvijek raznorazne posljedice te "getoizacije". Te posljedice i veoma složena životna i društvena situacija u kojoj će živjeti i djelovati sutrašnji vjeroučitelj opravdavaju govorenje o velikim zahtjevima pred kojima se nalazi već današnji, a isto tako nalaziti će se i sutrašnji vjeroučitelj. Ako je Crkva u Hrvata mogla na svoj način i s prilično uspjeha izdržati polastoljetnu kušnju svojevrsnog egzistiranja i djelovanja unutar skučenih društvenih mogućnosti, zašto ne bi mogla u demokratskim društvenim okolnostima uspješno ponuditi stvarnost spasenja kako onima unutar tako i onima izvan Crkve. Mislim da je u ovom povijesnom trenutku izuzetno važno da ne upadnemo u dvije moguće opasnosti. Jedna opasnost može biti u tome da kao Crkva i kao pojedinci mislimo kako ćemo bez dodatnih napora, novih preusmjerenja našeg pastoralnog djelovanja i bez kontinuiranog stručnog i duhovno-vjerničkog usavršavanja veoma lako odgovoriti izazovu vremena i očekivanju pojedinaca, grupa i državnih odgojno-obrazovnih ustanova. Druga opasnost može biti u tome da mislimo kako jedva nešto možemo učiniti, da već unaprijed sumnjamo u uspjeh našeg djelovanja na školskoj razini, te da smo uvjereni kako je naša evanđeoska poruka u slabijoj poziciji od drugih nekršćanskih ponuda i vrijednosti.

Držim da je ovo povijesni kairos u kojem je vjeroučitelj pozvan kako na razini župne zajednice tako i na razini škole da bude i to čitavom svojom osobom, a ne samo riječima, simbol naviještanog, te simbol Crkve i kršćanstva u njihovoj autentičnosti. Da bi vjeroučitelj to mogao ostvariti, važno je nadvladati moguć unutarnji strah i nepovjerenje prema svemu novome s čime će se susretati u školi, jer za mnoge osobe to će ipak biti novo iskustvo. Osobe će se susretati i družiti s kolegama nastavnicima, koji će biti najrazličitijih osobnih uvjerenja i pogleda na svijet. To nadvladavanje unutarnjeg straha i nepovjerenja je moguće i potrebno, jer po svom pozivu vjeroučitelj je čovjek radosti i nade. On je čovjek evanđeoskog optimizma i novih isusovskih međuljudskih odnosa.

Vjeroučitelj budućnosti je vedra, spontana, uvijek optimizmom prožeta, za drugoga zauzeta, nadasve otvorena i povjerenjem ispunjena osoba, koja je kadra uvijek slušati i učiti, te graditi ljudsko i kršćansko zajedništvo. Time je ona osoba dijaloga i ekumenizma. Kao takva ima budućnost i svoje nezamjenjivo mjesto u nadolazećem vremenu.